

ЗМІСТ І СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК ОСНОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

С. А. ОСТАПЕНКО

Проблема освітніх інновацій в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства у підготовці гармонійної особистості, здатної ефективно функціонувати в сучасних умовах, що постійно змінюються. Знання, на які традиційно була зорієнтована освіта, в наш час уже не вважаються головним критерієм підготовки спеціаліста. Адже завдяки науковим дослідженням вони постійно доповнюються або навіть кардинально змінюються. Тому в сучасному суспільстві цінують уже не самі знання, а вміння їх самостійно здобувати та компетентно використовувати.

З цієї причини виникає необхідність переорієнтації парадигми вищої освіти зі знаннєвої в компетентнісну.

Питанням компетентнісного підходу присвячені роботи таких авторів, як Н. Бібік, О. Бобієнко, Л. Ващенко, Г. Гавришак, М. Головань, І. Драч, С. Дружилова, О. Заєр, І. Зимня, Я. Кодлюк, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, І. Родигін, О. Савченко, О. Садівник, Л. Сень, Т. Смагін, Г. Терещук, І. Титаренко, С. Трубачева, В. Тушева, Н. Фоменко, Г. Фрейман, А. Хуторський та інші. Як методологічна основа забезпечення цілей, змісту і якості вищої освіти компетентнісний підхід розглядається значною частиною зарубіжних дослідників, серед яких найбільш відомі Дж. Боуден, А. Бермусм, М. Лейтер, С. Маслач, А. Мейхью, Дж. Равен, Е. Тоффлер, Р. Уайт, Р. Хагерті, Е. Шорт та інші.

Результати досліджень вітчизняних учених свідчать, що впровадження інноваційних технологій навчання, насамперед, особистісно-орієнтованого, диференційованого, розвивального, є підґрунтям до впровадження компетентнісного підходу й ефективним чинником поліпшення якості освіти.

Виходячи з цього, питання доцільності компетентнісного підходу у вищих навчальних закладах, основною метою якого є формування ключових компетентностей випускника як професіонала, так і особистості, є досить актуальним.

Сьогодні не існує єдиного списку таких ключових компетентностей, оскільки він є предметом наукових дискусій. Однак, вітчизняні педагоги дійшли згоди щодо таких видів компетентностей як притаманних випускнику української школи:

- навчальна;
- громадська;
- загальнокультурна;
- компетентність з інформатики та комунікативних технологій;
- соціальна;
- економічна;
- здоров'язберігаюча.

Як бачимо, соціальна компетентність визначена різновидом ключових компетентностей, які формуються всією системою освіти.

Поняття соціальної компетентності проаналізовано в працях С. Бахтєєвої, М. Гончарової-Горянської, І. Зимньої, Л. Лепіхової. В своїх дослідженнях науковці розкривають зміст соціальної компетентності та її складові. Але сучасна українська наука лише тільки починає оперувати поняттям соціальної компетентності в тому ракурсі, як це пропонують зарубіжні вчені. Тому проблема сутності соціальної компетентності в умовах сьогодення є актуальною і вимагає подальшого вивчення.

Мета статті – систематизувати теоретичні погляди педагогів на сутність соціальної компетентності, з'ясувати зміст соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей як складову професійної компетентності фахівця і основу їхньої професійно-комунікативної діяльності.

Поняття сутності соціальної компетентності визначається вітчизняними науковцями по-різному. Одні вважають, що зміст соціальної компетентності складають взаємозв'язки знань, умінь, навичок і досвіду (С. Макаров), інші зазначають, що соціальна компетентність відповідає за

конструювання соціальних стосунків усіх рівнів (О. Прямікова). Ряд учених визначають соціальну компетентність як наявність упевненої поведінки, за якої навички в сфері відносин з людьми автоматизуються і дають можливість швидко змінювати свою поведінку в залежності від ситуації (Г. Сивкова), як результат особливого стилю впевненої поведінки (В. Ромек), як здатність людини брати на себе та виконувати різні соціальні ролі, вміння людини адаптуватися в різних ситуаціях, вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування (Ю. Ємельянов).

Проаналізувавши запропоновані підходи, ми беремо за основу найбільш об'ємне та всебічне визначення соціальної компетентності І. Зарубінської, яка розглядає її як «інтегровану характеристику особистості, сукупність певних якостей, здібностей, соціальних знань та вмінь, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які надають можливість індивіду активно взаємодіяти зі соціумом, налагоджувати контакти з різноманітними групами й індивідуумами, а також брати участь у соціально-значущих проектах і продуктивно виконувати різноманітні соціальні ролі» [4]. Іншими словами, соціально компетентна людина має не тільки розуміти сутність та специфіку ситуації чи проблеми, але й уміти її вирішувати практично і бути мотивованою це зробити, а також бути в змозі проаналізувати як свою діяльність, так і її наслідки.

Аналіз праць, присвячених розкриттю сутності поняття соціальної компетенції, приводить до висновку, що в сучасній вітчизняній науці немає єдиного визначення соціальної компетентності, коло її основних складових у цілому зазначене, але конкретно не визначене.

І. Зимня виокремила та обґрунтувала складові компоненти соціальної компетентності:

знаннявий (володіння знаннями змісту компетенції);

мотиваційний (готовність до прояву компетенції);

ціннісно-смысловий (ставлення до змісту компетенції й емоційно-вольова регуляція процесу і результату реалізації компетенції);

поведінковий (досвід прояву компетенції у різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях) [5].

М. Докторович розробила таку структуру соціальної компетентності:

когнітивно-ціннісний компонент (передбачає наявність знань, соціальних уявлень, системи цінностей особистості, розуміння соціальної дійсності);

емоційно-мотиваційний компонент (характеризується емоційним ставленням до соціуму та мотивами діяльності);

інтерактивно-комунікативний компонент (передбачає здійснення продуктивної комунікації з індивідами та групами, виконання різних ролей комунікації);

поведінково-діяльнісний (представлений мірою ціннісного ставлення до соціуму через поведінку і діяльність) [3].

Т. Кондратова та Н. Сажина визначають такі компоненти в структурі соціальної компетентності:

особистісний (соціальна відповідальність, активність, емоційна стійкість, толерантність, упевненість у собі, адекватна самооцінка, вольовий контроль);

діяльнісний (аналіз ситуації взаємодії людей, передбачення наслідків діяльності своєї й інших, правильна оцінка експресії у взаємодії з іншими людьми);

когнітивний (знання про сутність, структуру, функції соціальної компетентності та про способи взаємодії людей у суспільстві);

морально-ціннісний (наявність життєвих орієнтацій і цілей, прийняття здорового способу життя) [6].

Ці складові надають можливість вважати соціальну компетентність комплексною характеристикою особистості, яку складно обмежити, оскільки всі знання, якими вона володіє, можна віднести до даної сфери.

Проблема соціальної компетентності ще не отримала свого глибинного вивчення та достатнього аналізу, тому в науковій літературі категорія «соціальна компетентність» широко трактується та співвідноситься з іншими науковими категоріями, а саме «соціальна зрілість», «професійна компетентність», «комунікативна компетентність», «життєва компетентність», «соціальна відповідальність», «соціальна впевненість» тощо. Зосередившись на формуванні соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей, для яких комунікація є метою, змістом і результатом діяльності, буде доречним розглянути співвідношення соціальної компетентності з поняттями «професійна компетентність» та «комунікативна компетентність».

Дослідники В. Каманова, Н. Кузьміна, Л. Мітіна, С. Рачева поняття «соціальної компетентності» тісно пов'язують із поняттям «професійної компетентності», під яким розуміють спеціальні знання та вміння, необхідні для здійснення певної професійної діяльності.

Н. Павлик розмежує ці поняття, зазначаючи, що «соціальна компетентність носить переважно комунікативний характер і являє собою здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми» [7]. Це передбачає вміння людини орієнтуватись у соціальних ситуаціях, правильно визначати особистісні риси та емоційні стани інших людей, обирати адекватні способи спілкування з ними. Водночас авторка стверджує, що «професійна компетентність носить практичне, вузько спеціалізоване забарвлення і характеризується індивідуальною здатністю людини виконувати виробничі завдання та досягати успіху у певній галузі; її складовими є спеціальні знання та вміння, індивідуальні нахили, ставлення до праці» [7]. На думку автора, ці поняття не можуть бути тотожні, поняття «соціальна компетентність» є більш глибоким та ширшим, а професійна компетентність – лише складова соціальної компетентності.

Водночас Н. Гарашкіна стверджує, що «становлення соціальної компетентності особистості неможливо поза формуванням її як фахівця-професіонала, де основою розвитку соціальної компетентності є теорія і практика безперервної освіти» [2], чим ставить соціальну компетентність у залежність від формування професійної компетентності і робить соціальну компетентність складовою професійної.

Виходячи зі специфіки професійної компетентності майбутніх філологів, яка носить переважно комунікативний характер і для ефективного здійснення якої необхідне вміння взаємодіяти з людьми, можна стверджувати, що в цьому випадку соціальна компетентність дійсно є необхідною умовою формування професійної компетентності студентів філологічних спеціальностей.

Ряд авторів співвідносять поняття «соціальна компетентність» та «комунікативна компетентність», вважають їх близькими та взаємодоповнюючими. Принаймні неможливо заперечити той факт, що рівень комунікативної компетентності значно впливає на рівень соціальної компетентності особистості.

Дослідники О. Холостова, Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянніков, Ю. Ємельянов, Є. Мельник вийшли з вузьких рамок тлумачення комунікативної компетентності як уміння встановлювати та підтримувати міжособистісні контакти і значно розширили кордони комунікативної компетентності, обґрунтувавши, що основою даної компетентності є соціальний інтелект, здатність людини брати на себе та виконувати різні соціальні ролі, адаптуватися у різних ситуаціях, володіння вербальними та невербальними засобами спілкування, організовувати «міжособистісний простір» у процесі спілкування з людьми.

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що комунікативна компетентність філологів є не тільки близькою та взаємодоповнюючою соціальної компетентності, а й основою їхньої професійної компетентності.

Професійна діяльність філологів має комунікативний характер і розглядається як особливий вид мовної діяльності, спрямований на реалізацію завдань міжмовної комунікації.

У процесі професійної комунікації, за словами І. Бахова, філологи виконують когнітивно-інформаційну, проектувальну, організаторську, посередницьку, гностичну, креативну функції [1].

Когнітивно-інформаційна пов'язана з процесом прийому і передачі інформації знаковими засобами; проектувальна функція полягає у виборі комунікативних дій, найбільш ефективних для вирішення професійних завдань, у організаторському прогнозуванні наслідків такого вибору для досягнення поставленої мети.

Організаторська функція проявляється в процесі безпосередньої взаємодії; посередницька – в задоволенні зовнішньої потреби в спілкуванні між людьми, яку не володіють спільною мовою; гностична базується на здібності фахівця адекватно сприймати, розуміти, оцінювати іншу людину і давати реальну самооцінку [1]. Реалізація цих функцій вимагає певного рівня професійної компетентності.

Таким чином, можна зазначити, що соціальна компетентність – це багатогранна інтегрована характеристика особистості, яка охоплює когнітивно-ціннісний, поведінковий, інтерактивно-комунікативний, мотиваційний компоненти, які надають можливості індивіду взаємодіяти із соціумом, брати участь у соціально-значущих проектах, виконувати різноманітні соціальні ролі. За великим рахунком, формування, становлення соціальної компетентності – це є розгортання життєвого потенціалу особистості.

Соціальна компетентність студентів філологічних спеціальностей тісно пов'язана і є взаємодоповнюючою їхньої професійної та комунікативної компетентностей. Оскільки соціальна компетентність виконує інформативну, комунікативну, діяльнісну, рефлексивну, життєво-футурологічну функції, проявляється в інтелектуальній, особистісній, комунікативній, інформаційній, моральній сферах, можна стверджувати, що вона є основою професійно-комунікативної діяльності майбутніх філологів.

Список використаної літератури:

1. Бахов І. С. Проблема формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів / І.С. Бахов. // Педнауки. – К., 2009. – № 7. – с. 56 – 60
2. Гарашкіна Н. Диагностика профессиональной компетентности / Н. Гарашкина // Социальная педагогика. – 2003. - № 4.
3. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка / М. О. Докторович. – К., 2007. – 20 с.
4. Зарубінська І. Б. Компетентнісний підхід до формування змісту навчально-виховного процесу / І. Б. Зарубінська // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Вип. 12. – К., 2008. – с. 58
5. Зимняя И. А. Педагогическая психология : [учебн. для вузов] / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2003. – 384 с.
6. Кондратова Т. С. Развитие социальной компетентности подростков в общеобразовательной школе / Т. С. Кондратова, Н. С. Сажина // Синергетика образования. – Выпуск 12 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до журналу : [http:// www/sinobr.ru/artcls/a12_2.html](http://www.sinobr.ru/artcls/a12_2.html).
7. Н. П. Павлик. Компетентність як категорія теорії виховання / Н. П. Павлик. // Педнауки. – К., 2008.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Ю. В. Рева.